

KÖNYVESPOLC

HA FEHÉR ZOLTÁN, AKKOR BÁTYA – HA BÁTYA, AKKOR FEHÉR ZOLTÁN

Így forr össze a 'hely' értelemben használt latin *local* szó és a 'hon' értelmű, ugyancsak latin *patria* kifejezés és lesz belőle *lokálpatrióta*, mint amilyen a Bács-Kiskun megyei Bátyán élő, főiskolai tanárságából nyugdíjba ment dr. Fehér Zoltán. Akinek több mint fél évszázados néprajzi és honismereti munkássága eredményeként a település „a térség néprajzilag talán legjobban feltárt falujává vált” – írja a könyv ajánlásában Harangozóné Tordi Mária, a szerző tisztelője és bizonyos értelemben mecénása. Fehér Zoltán tanár úr nem véletlenül, hanem – hogy úgy mondjam – „előre megfontolt szándékkal” lett önkéntes néprajzgyűjtő, majd Bátya és térsége néprajzkutatója, hogy aztán kenyérkereső és magánszorgalmú munkásságával immár több mint kétharmad évszázada szolgálja választott népe sorsának, „életrajzának” jobb megismerését, közkinccsé tételét.

Már a Bevezetésben leszögezi – Barabás Jenő néprajzprofesszort idézve –, hogy „A népi építészet emlékei a magyar múltnak ugyanolyan szerves tartozékai, mint a várak, a kastélyok, paloták, azzal a különbséggel, hogy személyes kapcsolatunk az előbbiekhöz erősebb lehet.” Fehér Zoltánnak nem ez az első könyve Bátya hagyományos kultúrájáról. Csupán ennek a műnek korántsem teljes életművet bemutató bibliográfiájából is érzékelhető, hogy foglalkozott már a község történelmével – életrajzával –, településszerkezetével, oktatástörténetével, közbirtokosságával, paprikatermesztésével és -kereskedelmével, néphítével, népzenejével, népmeséivel, paraszti önéletráisaival, etnikai identitásával – hogy csak a legfontosabb témaköröket említsem –, s még ott vannak

a bányai vallástörténetet, jeles napi szokásokat, földrajzi neveket, történeti mondákat bemutató, megjelenésre váró kéziratai. A Jászságban született, de már az 1950-es évek elejétől Bátyán élő szerző életművében – mint a címben utalok rá – neve és faluja elválaszthatatlanul összefonódott.

Maga a könyv két nagyobb részre oszlik, egyharmada a települést, kétharmada az építészetét mutatja be, mégpedig a lehető legrészletesebben. Az első részben olvashatunk a táj természeti és társadalmi jellemzőiről, a faluképet is befolyásoló paprikatermesztésről és a paprikaőrléssel is foglalkozó hajómalomokról. A településre jellemző belterületet alapvetően a térszintek és az erőteljesen változó vizek alakították, de jelentős szerepet kaptak a különböző háborúk s az árvizek mellett a tűzvészek is. A török megszállás, majd a kuruc-labanc háborúskodások következtében az el- és az idemenekülő magyar és rác népesség migrációs jelenségei is formálták Bátya etnikailag vegyes kultúrájú népességének hagyományos rendjét. Bárth János felismerése szerint: „A török kor végét megelőző falvak és kismezővárosok magyar népessége nem mindig lakott folyamatosan egy helyben, inkább azt mondhatjuk, hogy ezek a nehéz sorsú magyarok a falujuk környékén elterülő tájban voltak kontinuusok.”

A múltban érvényesülő településformáló erők számbavétele során a szerző bemutatja a táj Árpád-korra jellemző aprófalvas jellegét, amelynek 81 lakott helyéből napjainkra már csak 19 (23 %) maradt. Kiemeli, hogy az idők folyamán a Balkánról idemene-

kült *rác népesség* etnikai elszigeteltségében számos archaikus vonást őrzött meg, ami etnográfiai szempontból jelentős értéket jelent. A táj, s benne különösképpen Bátya másik jellegzetessége a *paprikatermesztés*, amiről a gyermekkorában idekerült és helyi értelmiségivé vált szerző a néprajzgyűjtő szemével ad igen részletes és hiteles képet, hiszen maga is tevékenyen művelte ezt a sajátágos belterjes ágazatot. Az ízig-vérig helytörténeti szemléletű szerző jó helyi tájékozottságával, térben és időben egyaránt érvényesülő otthonosságával a sokfelől összegyűjtött, sokszor töredékes adatokból viszonylag egységes képet rajzol a település határában megvalósuló gazdasági tevékenységről.

Fehér Zoltán alapos és a hagyományra épülő helyismerete lehetővé teszi, hogy szimpatikus módon számos gondolatot vessen fel, amivel – mintegy önmagát is szöktetve – további kutatásokra serkenti az ilyesmire fogékony érdeklődésű honismereti tájékozódást. Ennek kiteljesedését szolgálják a tájra vonatkozó megállapításai. Amit az irtások révén szerezhető kaszálók, majd szántók gyakorlatáról ír, az egész Kárpát-medence tájformálására jellemző volt. Bátya és általában a Duna bal partjának természeti adottságai és az ahhoz igazodó emberi tevékenységek nagymértékben hasonlatosak voltak a jobb parti, tolnai Sárköznél megfigyelhetőkhöz, így Fehér Zoltán tájtörténeti kutatásai jól kapcsolódnak Andrásfalvy Bertalan jobb parti megfigyeléseihez, még ha ezeket a párhuzamokat a szerző nem is aknáztá ki teljes mértékben.

A könyv másik, mintegy kétharmadnyi része a *település népi építészetével* foglalkozik, rendkívül alaposan. Fehér Zoltán a téma feldolgozása során nagy súlyt helyez a hagyományos rend bemutatására. Eszerint „*a felépülő hajléknak olyannak kellett lennie, amelyet a hagyomány az igényeknek megfelelően évszázadok alatt kialakított*”. Mert „*a hagyomány és célszerűség azt is szabályozta, hogy hol lehet végezni az egyes tevékenysé-*

geket”. Így a falusi parasztház ideálisan valósítja meg a lakóhely és a munkahely egységét.

Sajátos módon Fehér Zoltán nem a lakóházzal kezdi és a különféle melléképületekkel végzi Bátya népi építészetének bemutatását, hanem az udvarral – ami a hagyományos parasztvilágban nem dísz, hanem munkahely –, aminek begyöpösödése náluk a gazda lustaságát, vagy betegességét jelzi, bár ez az értékrend nem fogadható el mindenhol – például Gyimesben sem –, de Bátya éghajlati viszonyai között nyilván mérvadó. Az udvar és építményei: *kerítés, kapu, nyári konyha, füstölő, istálló, pajta, szín, fészter, ólak, polyvás, kút* és a többi mellett a paprikatermesztés és -feldolgozás szempontjából különösképpen fontos a *szárrító*, ahol olyan műveletek történnek, mint a *pihentetés*, a *mosás*, a *szikkasztás*, aztán a *döngölés*, ami után a paprikaörlő malomba kerül az anyag. Ez után tér át a szerző a *lakóház* ismertetésére, bemutatva számos sajátos jelenségét, mint az örökhagyó lakáshasználatra vonatkozó végrendelkezésének szokását, a tisztaszoba speciális funkcióit, a földön szülés emlékeit. Majd következik a különböző épületrészek a *konyha*, a *kamra*, a *tornác* és a *csorgó* tárgyalása. Ezt követően foglalkozik a különböző épületrészek és épületelemek létesítésével, az árvizek túlélésére szolgáló *paticsfal* jelentőségével és a sokszor fontos néprajzi értékeket rejtő *padlásokkal*, sajnos meglehetősen szűkszavúan az *oromfalakkal*, s azok díszítő motívumaival, valamint a paraszti épületek fűtésére való *kemencék* különböző fajtáival és a hozzájuk tartozó *kéményekkel*, továbbá a hagyományos *nyílászárókkal* és *bútorokkal* és más berendezési tárgyakkal.

Végezetül a könyv két különös értékére hívnám fel a *Honismeret* olvasóinak figyelmét. Fehér Zoltán a Bátya települését és építészetét bemutató könyvében a tárgyi anyaggal azonos jelentőséget kap a témakör szellemi vetülete, vagyis a házzal és használatával kapcsolatos *hiedelmek világa*. Sőt,

esetenként úgy tűnik, mintha ez a szféra nagyobb figyelmet kapna, amin – ismerve a szerző eddigi munkásságát és érdeklődését – nem is csodálkozhatunk, hiszen föltétlenül hozzájárul témája feldolgozásának teljességéhez. A másik jelenség, amire érdemes felhívni a figyelmet, a képek gazdagsága és dokumentációs értéke. Összesen 537 kép és rajzot találunk a 290 oldalas műben, tehát oldalanként csaknem kettőt. A képek méretét olykor sajnálatosan kicsinek érezzük, aminek oka egyrészt nyilván pénzügyi, a hellyel való takarékoskodás, másrészt bizonyára a nagyítás lehetőségének korlátozottsága. Mindez azonban nem csökkenti a képanyag értékét. Jelentős hányaduk készítésének ideje (2015) pedig azt jelzi, hogy napjainkban is számos lehetőség nyílik a néprajzi és helytörténeti szempontból oly fontos fényképes dokumentáció készítésére.

Sokszor emlegetjük: a honismereti mozgalom fő célja, hogy *otthon érezzük magunkat* lakóhelyünkön, szülőföldünkön, vagyis a hazánkban. Fehér Zoltán könyve éppen ezt az *otthonosságot* szolgálja tárgyszerűen és eszmeiségében is. Hozzásegít, hogy Bátya és környékének lakói minél otthonosabbak legyenek. Ezt a célt szolgálhatja a könyv végén található horvát nyelvű összefoglaló is. Az olvasó úgy érezheti, mint ha egy szépen és jól, célszerűen berendezett helyre, otthonba került volna, ahol a gazda és a gazdasszony mindennek ismeri a helyét, s ha valamire szüksége van, tudja hová nyúljon. Fehér Zoltán olykor költői átéléssel ötvözi a hagyomány szellemiségét a dokumentumok értékeivel. Örömmel fedezi fel és mutatja meg azokat a jelenségeket és összefüggéseket, amikhez a sokszor töredékes írásos adatok a népi emlékezés hitelességét igazolják. Reméljük, hogy könyve ösztönzésül szolgál más települések, kistájak hagyományos építészetének feldolgozására olyan néprajzi gyűjtők számára is, akik jelentősebb nyersanyaggal rendelkeznek, s lélekben már készülődnek a végleges feldolgozásra.

(Fehér Zoltán: Bátya települése és népi építésze. Kalocsai Múzeumi Értekezések 18. Szerk.: Romsics Imre. Kalocsa, 2017. 296 oldal)

Halász Péter

EGY EGYETEM FÉL ÉVSZÁZADA KÉT KÖTETBEN

Az ötvenedik betöltött esztendő olyan ünnepléses esemény, szimbolikus mérföldkő az ember életében, mely sokakat egy pillanatnyi megállásra, az emlékek felidézésére, számvetésre, a jövőbeli célok és tervek megfogalmazására készítet. Nincs ez másképp egy felsőoktatási intézmény esetében sem, különösen, ha az a fél évszázad során olyan színes, mozgalmas és dinamikus fejlődést mutató pályáivet járt be, mint a győri Széchenyi István Egyetem. A jeles évforduló alkalmából két, rendkívül szép kiállítás, az egyetem hagyományaihoz és szellemiségéhez méltó mű látott napvilágot a közelmúltban.

Honvári János munkájában – öt fejezetben – magas szintű tudományos igényességgel az intézmény történetéről ír. A köszöntőben dr. Földesi Péter rektor gondolataival találkozhatunk, aki szerint „*a modern, 20. századi Győr gazdaság- és társadalomtörténetében az egyetem létesítésének ügye mozgósító erőként szerepelt*”. Összességben úgy látja, hogy „*ötven évünk egy sikeres – győri – modell kialakításáról, az együttműködésről, a köz iránti felelősségünkről, képzéseink fejlesztéséről szól*”.

Hogy az olvasó teljes képet kaphasson az egyetemről, a válás rögös és hosszadalmas útjáról, buktatóiról, valamint hogy az egész folyamatot az egyes korszakok politikai,

